



ФОРУМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
З ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ
ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

На шляху до ґендерної рівності

Інформаційний довідник



Законодавче забезпечення
рівних прав та можливостей
жінок і чоловіків



Інформаційні ресурси
з ґендерної проблематики



Глосарій термінів
з ґендерних питань





Законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Питання забезпечення рівних прав і можливостей в українському суспільстві набуває все більшої актуальності. Дотримання Україною міжнародних стандартів у цій сфері є показником демократизації суспільств, адже реалізація принципу ґендерної рівності – соціальної рівності за ознакою статі – у всіх сферах та на всіх рівнях суспільного життя є необхідною передумовою формування в Україні сучасного цивілізованого демократичного суспільства та її інтеграції в міжнародне співтовариство, яким ця рівність вже більше ніж півстоліття визнана невід’ємною складовою загальних прав людини.

Досвід багатьох країн світу свідчить, що при підвищенні частки жінок на рівні прийняття рішень посилюється соціальна орієнтація державної політики, знижується рівень корупції, що сприяє розвитку всього суспільства, покращенню соціально-економічного рівня розвитку країни та якості життя, досягненню миру та безпеки.

З моменту створення ООН (1945 р.) 200 країн-членів прийняли більш ніж 500 конвенцій, угод та норм, серед них більш ніж 100 спрямовані на досягнення рівності за ознакою статі.

До 1995 р. в документах говорилося про підвищення статусу та ролі жінок у суспільстві та визнання їхніх прав як загальних людських прав, а також про рівноправність жінок та чоловіків:

- 1945 – Статут ООН – перший міжнародний інструмент, що визначає принцип рівності жінок та чоловіків <http://www.un.org/ru/documents/charter/>;
- 1948 – Загальна декларація прав людини, що заборонила всі форми расової й іншої дискримінації http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015;
- 1949 – Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2.12.1949 http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_162;
- 1951 – Конвенція Міжнародної організації праці про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності від 29.06.1951 № 100 http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_002, ратифікована Україною 10.08.1956;
- 1953 – Конвенція про політичні права жінок http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_156, ратифікована Україною 22.07.1954;
- 1955 – Конвенція МОП про захист материнства http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_122;
- 1957 – Конвенція про громадянство заміжньої жінки http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_158;
- 1958 – Конвенція Міжнародної організації праці про дискримінацію в галузі праці та занять від (25.06.1958 № 111 http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_161, ратифікована Україною 04.08.1961);
- 1960 – Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_174;
- 1962 – Конвенція про згоду на вступ до шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів 7.11.1961;
- 1966 – Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966, ратифікований Україною 19.10.1973 Указом Президії ВР Української РСР № 2148-VIII http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042;

- 1966 – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966, ратифікований Україною 19.10.1973 Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII;
- 1967 – Декларація ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;
- 1975 – Мексиканська декларація про рівність жінок та їхній внесок у розвиток і мир http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU75006R.html;
- 1979 – Конвенція ООН Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 (CEDAW або Жіноча конвенція), ратифікована Україною 12.01.1981 http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207;
- 1981 – Конвенція Міжнародної організації праці про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 від 23.06.1981, ратифікована Україною Законом України від 22.10.2009 № 1196-XIV;
- 1988 – Декларація Кабінету міністрів Ради Європи «Про рівноправність жінок і чоловіків», прийнята Комітетом міністрів на 83 сесії від 16.11.1988;
- 1991 – Декларація Ради Європи про застосування рекомендацій Комісії із захисту гідності жінок і чоловіків на робочому місці.

У 1995 р. відбулась Четверта Всесвітня конференція зі становища жінок (Пекінська конференція) – перший міжнародний захід, в підсумкових документах якого були використані терміни «ґендер»* та «комплексний ґендерний підхід – gender mainstreaming»**.

Під час конференції було наголошено, що попри всі лозунги «жіноче питання» не вирішено, рівноправність жінок та чоловіків не досягнута і в реальному житті накопичилося багато проблем щодо забезпечення правової і фактичної рівноправності жінок і чоловіків. Найважливішим завданням у XXI ст. було визначено залучення жінок до участі у прийнятті рішень на всіх рівнях влади.

* До 1995 р. термін «ґендер» використовувався в науковому середовищі. Він був уведений у науковий обіг американським психоаналітиком Робертом Столлером (Robert Stoller) наприкінці 60-х років XX ст., який запропонував використовувати для позначення соціальних і культурних аспектів статі поняття ґендер (англійською gender — рід), яке до того використовувалося тільки для позначення граматичного роду.

Сьогодні існують декілька визначень терміну «ґендер».

ґендер — соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» та «жінка» та їхні психосоціальні та соціокультурні ролі на відміну від статі, яка позначає їхні біологічні відмінності.

ґендерні відмінності формуються у процесі соціалізації — навчання ролі чоловіків і жінок, який відбувається від перших днів народження до статевозрілого віку, і меншою мірою — пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність. Розуміння відмінностей між статями формується починаючи приблизно з двохрічного віку.

<http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80>

ґендер – це система ролей, статусів, відносин, відповідальностей, які по-різному формуються суспільством для жінок і чоловіків, а потім транслуються й контролюються за допомогою соціальних інституцій (сім'ї, держави, суспільства).

** Комплексний ґендерний підхід (gender mainstreaming) – це процес забезпечення рівного доступу для жінок й чоловіків до контролю ресурсів та процесу прийняття рішень на усіх етапах реалізації державної політики. Передбачає вивчення та виявлення факторів, що сприяють появі, закріпленню та посиленню нерівності між жінками та чоловіками, пов'язаної з соціальними факторами та інститутами суспільства.

Документи, розроблені та одностайно прийняті у Пекіні – Платформа дій задля рівності, розвитку і миру <http://www.un.org/russian/conferen/women/womplat.htm> та Пекінська декларація http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_507 відобразили нові міжнародні зобов'язання щодо забезпечення рівності жінок і чоловіків й закликали до запровадження принципу рівного розподілу влади та відповідальності між ними вдома, на роботі, а також на національному і міжнародному рівнях. Основною передумовою успішного здійснення Платформи Дій визнано зобов'язання з боку Урядів, міжнародних організацій та установ й мобілізація ресурсів на всіх рівнях.

З листопада 1995 р. ЮНЕСКО визначила жінок як одну з пріоритетних груп, розвитку якої суспільство має приділяти увагу.

Після Пекіну 1995 р. поняття «ґендер» та впровадження ґендерних підходів почалось широко використовуватися міжнародними організаціями, такими як Рада Європи, Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), Міжнародна організація праці (МОП). Ґендерний розділ додано в Європейську соціальну хартію.

Міжнародні документи після Пекінської конференції 1995 р.:

- 1996 – Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 ETS № 163, ратифікована Україною Законом України від 14.09.2006 № 137-V http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_062;
- 1999 – Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікований Законом N 946-IV (946-15) від 05.06.2003; http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_794;
- 2000 – Декларація Тисячоліття Організації об'єднаних націй від 08.09.2000 http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_621;
- 2003 – Рекомендація № 3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних та суспільних рішень» від 12.03.2003 http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_661;
- 2005 – Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН, № 60/141 «Дівчатка» http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_e59;
- 2009 – Декларація Комітету Міністрів Ради Європи щодо забезпечення на практиці ґендерної рівності <http://gender.at.ua/load/1-1-0-48>.

В цій низці особливе місце займає Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, яку було затверджено у вересні 2000 р. на Саміті Тисячоліття в Нью-Йорку.

Україна підписала «Декларацію тисячоліття» ООН та адаптувала цей документ з урахуванням особливостей національного розвитку взявши на себе зобов'язання досягти Цілей Тисячоліття в галузі розвитку в період до 2015 р. за шістьма напрямками, одним з яких є забезпечення ґендерної рівності.

Україна в 2015 році: Цілі розвитку Тисячоліття Україна
<http://www.undp.org.ua/millennium-development-goals>

Ціль 6: Забезпеченні ґендерної рівності

Завдання							Індикатори							
Завдання 6a: Забезпечити ґендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади							6.1.: Ґендерне співвідношення серед депутатів ВР Ради України, чис.жін./чис.чол.							
							6.2.: Ґендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)							
Завдання 6b: Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків							6.3.: Ґендерне співвідношення серед вищих державних службовців (1-2 посадових категорій), чис.жін./чис.чол.							
							6.4.: Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %							
Індикатори	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2013	2015	
Індикатор 6.1. Ґендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України, чис.жін./чис.чол.														
	8/92	8/92	5/95	5/95	5/95	5/95	9/91	8/92	8/92	8/92	20/80	25/75	30/70	
Індикатор 6.2. Ґендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)														
	42/58	42/58	42/58	42/58	42/58	42/58	35/65	35/65	37/63	37/63	44/56	47/53	50/50	
Індикатор 6.3. Ґендерне співвідношення серед вищих державних службовців (1-2 посадових категорій), чис.жін./чис.чол.														
	15/85	15/85	14/86	16/84	13/87	19/81	19/81	17/83	18/82	19/81	25/75	27/73	30/70	
Індикатор 6.4. Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %														
	71,0	69,7	69,3	68,6	68,6	70,9	72,8	72,9	75,2	77,2	80	83	86	

У таблиці наведені фактичні дані до 2009 р., очікувані дані за 2009 р. та прогнозно-розрахункові значення показників на 2010 – 2015 рр.

Таким чином, Україна визнала забезпечення ґендерної рівності пріоритетом державної політики.

Основні документи у сфері забезпечення ґендерної рівності та протидії насильства у сім'ї, прийняті в Україні після Саміту Тисячоліття (2000 р.):

2001 – Указ Президента України від 25.04.2001 №283 «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні» <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=283%2F2001>.

2001 – Закон України від 15.11.2001 № 2789-III «Про попередження насильства в сім'ї» <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14>.

2003 – Постанова КМ України від 26 квітня 2003 р. N 616 «Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» <http://uapravo.net/data/base40/ukr40048.htm>.

2003 – Закон України «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок» від 05.06.2003 № 946-IV <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=946-15>.

2005 – Указ Президента України від 26.07.2005 № 1135/2005 «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» <http://www.uazakon.com/document/fpart42/idx42174.htm>.

8 вересня 2005 р. (після шести років активного лобювання з боку жіночої громадськості) Верховною Радою України прийнято Закон України №2866-15 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>.

Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

«Ґендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства».

Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків», Ст. 1.

З цього часу задля усунення всіх проявів ґендерної дискримінації та досягнення ґендерної рівності в Україні впроваджується державна ґендерна політика (Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, Ст. 3.), яка спрямована на:

- утвердження ґендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;
- забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;
- підтримку сім'ї, формування відповідного материнства і батьківства;
- виховання та пропаганду серед населення України культури ґендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;
- захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Основні документи, що були прийняті в Україні після прийняття Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»:

2006 – Постанова КМ України «Про проведення ґендерно-правової експертизи» від 2.04.2006 № 504.

2006 – Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5.07.2006 №384 «Про схвалення Концепції Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на 2006-2010 роки».

2006 – Постанова КМ України «Про затвердження Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» від 27.12.2006 № 1834.

2006 – Постанова Кабінету Міністрів N 1834 «Про затвердження Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року», в реалізації якої брали участь визначені центральні органи виконавчої влади.

2007 – Постанова КМ України «Про Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження ґендерного насильства» від 22.03.2007 № 817-V <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=817-16>.

2007 – Постанова КМ України від 05.09.2007 № 1087 «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, ґендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми» <http://www.minjust.gov.ua/0/10849>.

2008 – Закон України від 15.04.2008 № 274-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=274-17>.

2008 – Постанова КМ України «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Рівні права і рівні можливості в Україні: реалії та перспективи» від 27.08. 2008 № 1241-V.

2008 – Закон України від 25.09.2008 р. № 599-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» <http://www.president.gov.ua/documents/8533.html>.

У 2010 р. Державна програма закінчилась. Очікувані результати не були досягнуті. Нову програму на сьогодні в Україні не прийнято.

2010 – Рекомендації слухань Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин Верховної Ради України констатували: «п'ятирічний досвід впровадження закону та реалізація заходів відповідних державних програм в цілому позитивно позначились на впровадженні ґендерної рівності та, разом з тим, ще не призвели до бажаних результатів».

2011 – Згідно з Указом Президента «Про Положення про Міністерство соціальної політики України» від 6 квітня 2011 р. № 389/2011 «спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї» призначено Міністерством соціальної політики <http://gender.at.ua/load/1-1-0-131>.

Незважаючи на певні досягнення у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, в Україні продовжує існувати ґендерна нерівність.

Основні прояви ґендерної нерівності в Україні:

- недостатній рівень представництва та участі жінок на рівні прийняття політичних і соціально-економічних рішень, а також в управлінні ресурсами. За показником розширення можливостей жінок Україна посідає 86 місце серед 182 країн світу.
- Зокрема, міжнародними експертами звернуто увагу на відсутність жінок у складі Кабінету Міністрів України, серед керівників обласних державних адміністрацій, низький рівень представництва жінок (менше 8%) у складі Верховної Ради України, серед заступників керівників центральних органів виконавчої влади тощо;
- низький рівень економічної активності жінок та чоловіків працездатного віку (за даними Держкомстату, у 2009 р. він складав 68,4% серед жінок та 74,7% серед чоловіків);
- дискримінація в процесі працевлаштування та професійного розвитку, секторальна професійна сегрегація призводять до суттєвого розриву в оплаті праці жінок і чоловіків. За інформацією Міністерства праці та соціальної політики України, в 2009 р. розмір середньомісячної заробітної плати жінок становив 1677 грн., а чоловіків – 2173 грн. Таким чином, розрив в оплаті праці за цей період склав 22,8%. Зрештою це спричинює підвищення рівня бідності, в першу чергу бідності жінок;
- суспільні ґендерні стереотипи створюють перешкоди та обмеження для вільного вибору способу життя, у тому числі професійної та суспільної реалізації, сімейного життя тощо;
- діюча система освіти відтворює ґендерні стереотипи, фактично не ініціює та не підтримує проведення й впровадження фундаментальних наукових досліджень стосовно ґендерних проблем. В ній відсутня системність у запровадженні ґендерного компоненту в загальну середню, професійно-технічну та вищу освіту;
- суттєвий розрив у середній тривалості життя чоловіків і жінок (62 роки у чоловіків та 74 роки у жінок) та високий рівень захворюваності, смертності чоловіків працездатного віку;
- низька ефективність національного механізму запобігання та протидії ґендерному насильству, відсутність комплексного підходу до формування у суспільстві неприйняття насильства;
- держава не пропонує моделі гармонізації сімейного та професійного життя для жінок і чоловіків, зокрема, для формування культури відповідального батьківства.

У 2011 р. Ґендерна стратегічна платформа – об'єднання українських ґендерних експертів та експертів розробила документ «Ґендерні загрози 2011».

http://empedu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=154:-2011&catid=57:2011-07-19-12-35-41&Itemid=18



Інформаційні ресурси з ґендерної проблематики

Інформаційні ресурси міжнародних інституцій, що розробляють та приймають міжнародні документи в сфері забезпечення ґендерної рівності:

- Організація Об'єднаних Націй <http://www.un.org/ru/>
- Рада Європи <http://www.assembly.coe.int/defaultE.asp>

Інформаційні ресурси органів законодавчої влади України:

- Верховна Рада України <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index>
- Персональний сайт Уповноваженого з прав людини Верховної Ради України <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
- Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин Верховної Ради України http://gska2.rada.gov.ua/pls/site/p_komity?pidid=2085

Органи виконавчої влади України, що брали участь в реалізації Державної програми з утвердження ґендерної рівності на 2006-2010 роки:

- Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту <http://www.kmu.gov.ua/sport/control>
- Головна державна служба України <http://www.guds.gov.ua/control/uk/index>
- Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Міністерство внутрішніх справ України http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=910709&cat_id=43145
- Міністерство закордонних справ України http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44552&cat_id=43145
- Міністерство культури та туризму України http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=72645&cat_id=71998
- Міністерство оборони України http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=910850&cat_id=43145
- Міністерство освіти та науки України http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=44759
- Міністерство соціальної політики України <http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/index>
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України <http://www.me.gov.ua/>
- Міністерство юстиції України <http://www.minjust.gov.ua/>

На сьогодні державної підтримки ґендерних перетворень в Україні немає. Здебільшого вони підтримуються міжнародними проектами та фондами.

Міжнародні проекти, що працюють в Україні на підтримку впровадження державної ґендерної політики:

- Програма сприяння парламенту України <http://pdp.org.ua/>
Інститут публічного врядування ім. Джона Гленна університету штату Огайо за контрактом з університетом Індіани реалізує Програму розвитку законотворчої політики України Програми сприяння парламенту України (ПСП II) з вересня 2008 р. до липня 2013 р.

Це основна програма USAID, спрямована на досягнення позитивних змін у діяльності законодавчого органу України.

- **Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні** <http://gender.undp.org.ua/>
Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні є однією з Програм розвитку ООН в Україні. Її діяльність здійснюється у співпраці із центральними органами виконавчої влади й спрямована на поширення та впровадження ґендерних підходів у всі сфери українського суспільства. Програма співпрацює з обласними адміністраціями та обласними радами, в межах партнерства з якими в Україні створено мережу ґендерних ресурсних та освітніх центрів, метою яких є впровадження державної ґендерної політики, координація та налагодження співпраці та взаємодії у вирішенні ґендерних проблем на місцевому рівні.
- **Проект «Права жінок та дітей в Україні – комунікаційний компонент»** <http://www.vsirivni.com.ua/base3.htm>. З 2008 р. в Україні працює спільний проект Ради Європи та Європейського Союзу «Зміцнення та захист прав жінок і дітей в Україні», який спрямовано на з'ясування низки існуючих в Україні потреб, зокрема на потребу забезпечення ґендерної рівності та виконання положень Соціальної хартії (недискримінація, насильство щодо жінок), захисту прав дітей (дитяча праця, жорстоке поводження й насильство щодо дітей), а також захист дітей, зокрема від ризиків торгівлі людьми й сексуальної експлуатації.

Зарубіжні фонди, представництва яких надають підтримку ґендерним проектам та ініціативам громадських організацій:

- **Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні** <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/>
Працює з 1997 р. у Києві. Основний напрямок діяльності – покращення життя дітей та сімей на території України.
- **Фонд народонаселення ООН** <http://unfpa.org/public/>
- **Фонд імені Гайнріха Бьоля, представництво у Києві** <http://www.boell.org.ua/>
Представництво в Україні працює з 2008 р. Пріоритети роботи: сприяння демократії та політична освіта для громадян, раціональне використання енергії за захист клімату, статева рівність та ґендерна політика, захист прав людини тощо.
- **Фонд імені Фрідріха Еберта, представництво в Україні** www.fes.kiev.ua
Одним з напрямів діяльності Фонду є сприяння демократизації й становленню громадянського суспільства, в тому числі впровадженню ґендерних підходів.
- **Міжнародний Фонд «Відродження»** <http://www.irf.ua/>
- **Фонд сприяння демократії Посольства США** <http://ukrainian.ukraine.usembassy.gov/uk/democracy.html>
- **Асоціація випускників програми Фулбрайта в Україні** <http://www.fulbright.org.ua/> – надає підтримку науковцям для проведення досліджень, в тому числі з ґендерної тематики.
- **Український жіночий фонд** <http://www.uwf.kiev.ua/> – єдиний український фонд, що надає підтримку жіночим та ґендерним проектам.

Міжнародні фонди, представництв яких в Україні немає, але які надають підтримку проектам та ініціативам українських жіночих громадських організацій, ґендерним проектам та проектам, направлених на вирішення жіночих проблем:

- **UNIFEM – Жіночий Фонд ООН (ЮНІФЕМ)** <http://www.unwomen.org/>
- **Глобальний Фонд для жінок** <http://www.globalfundforwomen.org/>
- **Фонд для жінок Mama Cash** <http://www.mamacash.nl/page.php?id=1>

В сучасній Україні система ґендерної освіти відсутня, впровадження ґендерного компоненту в систему вищої освіти відбувається спорадично, в більшості своїй завдяки діяльності громадських організацій за підтримки міжнародних організацій та фондів.

Інформаційні ресурси наукових інституцій та ВНЗ, які впроваджують ґендерний компонент в освітньо-виховний процес:

- **«Ґендерні дослідження в Україні»**
<http://www.genderstudies-ukraine.org/ukr/frauenforschungukraine.html> – сайт сприяє розвитку зв'язків у галузі ґендерних досліджень в Україні й служить для обміну досвідом між українськими вченими.
- **Харківський центр ґендерних досліджень** <http://www.kcgs.org.ua/> – мережевий ресурс щодо інституціоналізації ґендерних досліджень в системі пострадянської вищої освіти.
- **Журнал «І»** <http://www.ji-magazine.lviv.ua/>
- **Центр ґендерної освіти Житомирського Державного університету ім. І. Франка**
http://www.zu.edu.ua/spf/proek_spf_16.html

Музей історії жіноцтва, історії жіночого та ґендерного руху (Gendermuseum)

Перший в Україні та в Східній Європі ґендерний музей народився у 2009 р. у Харкові. Музей історії жіноцтва, історії жіночого та ґендерного руху створено за ініціативи ґендерно-чутливої громадськості за підтримки Головного управління у справах сім'ї та молоді Харківської облдержадміністрації, Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН, Українського жіночого фонду, Глобального фонду для жінок.

Партнери Музею – українські та міжнародні громадські організації ґендерного спрямування, Міжнародна асоціація жіночих та ґендерних музеїв світу.

Основною метою діяльності музею є ґендерне просвітництво, виховання та інформування, сприяння укріпленню культурних зв'язків між Україною та іншими країнами, консолідації жіночого руху, привернення уваги до жіночої та ґендерної проблематики журналістів та широких кіл громадськості.

Головне завдання музею – зібрати експонати, які демонструють процес ґендерного конструювання, показати, що ґендерні проблеми є не тільки проблемами жінок, але й всього суспільства; що, попри всі позитивні зміни у суспільстві, і жінки і чоловіки продовжують потерпати від ґендерної дискримінації, що жіночий та ґендерний рух в Україні і в світі є не епізодичним явищем, а природним і закономірним процесом, який відбувається продовж не одного сторіччя історії людства.

Інформаційні ресурси Gendermuseum:

- **Віртуальна версія Музею історії жіноцтва, історії жіночого та ґендерного руху**
www.gendermuseum.com
- **Gender Space** www.gender.at.ua – відкритий інформаційний простір з ґендерної проблематики, на якому розміщуються новини про події у сфері впровадження ідей ґендерної рівності. Серед розділів порталу: медіатека, майданчик для розміщення звернень та акцій громадських організацій, новини від жіночих громадських організацій та організацій ґендерного спрямування, авторські блоги.
- www.gendershow.rpod.ru – інформаційно-просвітницький канал, на якому розміщено колекцію фільмів, аудіо та відеоматеріалів з ґендерної проблематики та протидії домашньому насильству, а також власні подкасти ґендерного музею.

Інформаційні ресурси українських громадських організацій гендерного спрямування:

- Всеукраїнська громадська організація «Жіночий консорціум» України <http://wcu-network.org.ua/>
- Гендер і Ми//Тематичний сайт Міжнародної громадської організації «Школа Рівних можливостей» <http://www.develop.gender-ua.org/>
- Гендерний інформаційно-аналітичний центр «Крона» <http://www.krona.org.ua/>
- Інформаційно-консультативний жіночий центр (ІКЖЦ). Освітня гендерна програма «Уповноважувальна освіта» <http://www.empedu.org.ua/>
- Інформаційний ресурс ЛГБТ- спільноти <http://www.insight-ukraine.org.ua/>
- Кіровоградська обласна інформаційна служба з актуальних питань жіноцтва (ОЖІС) <http://www.ozis.kr.ua/>
- Міжнародна громадська організація «Школа Рівних Можливостей» <http://www.gender-ua.org/>
- Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна» <http://www.la-strada.org.ua/>

Міжнародні інформаційні ресурси:

Мережеві інформаційні ресурси (англомовні)

- Гендер у Вікіпедії http://wikigender.org/index.php/Gender_in_Wikipedia
- Європейський інститут гендерної рівності <http://www.eige.europa.eu/>
- Міжнародна мережа жінок в політиці <http://www.iknowpolitics.org/>
- Ресурс жіночих новин світу <http://www.womensenews.org/>
- Асоціація з гендерної освіти (Gender and Education Association) <http://www.genderandeducation.com/>

Інформаційні ресурси пострадянського простору (російськомовні):

- Європейський університет в Санкт-Петербурзі www.eu.spb.ru/gender
- Європейський гуманітарний університет www.gender-ehu.org
- Московський центр гендерних досліджень www.gender.ru
- Інформаційно-освітній центр «Жіноча мережа» www.feminist.org.ua
- Центральнo-азійська мережа гендерних досліджень www.genderstudies.info/educat/educat2.php
- Жіноча інформаційна мережа www.womnet.ru
- Жіночий інформаційний сайт www.owl.ru
- Міжнародний он-лайн журнал K@вкАзия – інформаційний ресурс з гендерної журналістики www.caucasia.at.ua

Інформаційні ресурси міжнародних жіночих організацій, що активно працюють над просуванням ідей гендерної рівності у світі (англомовні):

- Гендерна мережа Всесвітнього банку www.worldbank.org/gender/prr на цьому сайті можна знайти різноманітну інформацію щодо проблематики гендерного аналізу, гендерним стратегіям Світового банку, а також публікації численних досліджень, що проводяться під егідою Світового банку.

- **AWID** <http://www.awid.org/> – Асоціація прав жінок в розвитку – міжнародна організація, що ставить за мету об'єднання, інформування та мобілізацію людей і організацій, які відстоюють ідеї гендерної рівноправності, сталого розвитку та прав людини.
- **CWGL** <http://www.cwgl.rutgers.edu/> – Центр жіночого глобального лідерства. Центр розробляє програми, присвячені проблемам жіночого лідерства та феміністського бачення політичних процесів на місцевому, національному та міжнародному рівнях.
- **HRW – Human Rights Watch** <http://www.hrw.org/about/projects/women/html> – міжнародна правозахисна організація, що виступає проти дискримінації та розслідує порушення прав людини. Сайт відділу прав жінок публікує інформацію про права жінок та новини з усього світу.
- **IWRAW – International Women's Rights Action Watch** <http://www1.umn.edu/humanrts/iwraw/> організована у 1985 р. на Всесвітній конференції жінок в Найробі (Кенія) для здійснення моніторингу Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). На цьому сайті наводиться інформація про права жінок, публікації, альтернативні доповіді громадських організацій.
- **Social Watch** <http://www.socialwatch.org/> – неурядова організація, що здійснює моніторинг державних зобов'язань, прийнятих на Конференції ООН з соціального розвитку і на Пекінській конференції. Social Watch публікує і поширює інформацію про діяльність НУО, альтернативні звіти з проблем бідності, зайнятості, соціальної інтеграції, гендерної рівності, структурних реформ та інш.
- **WEDO** <http://www.wedo.org/> – Жінки за екологію та розвиток – міжнародна мережа, що активно працює над проблемами трансформації суспільства на засадах миру, економічної та екологічної справедливості, розширення можливостей жінок та рівної участі жінок та чоловіків у процесі прийняття рішень на всіх рівнях.

Блоги:

- **Блог мережі жіночих музеїв світу** www.womeninmuseum.net/blog/ (англ.)
- **Глобальний феміністський блог** <http://www.genderacrossborders.com/> (англ.)
- **Феміністський блог Наталії Біттен** <http://feminisnts.wordpress.com/> (рос.)



Глосарій термінів з ґендерних питань

Ґендерний аналіз – це процес оцінки впливу, спричиненого на жінок і чоловіків існуючими програмами, законодавством, державним політичним курсом у всіх сферах життя суспільства і держави.

Ґендерний аналіз – це також збір якісної інформації і розуміння ґендерних тенденцій у суспільстві, використання цих знань для виявлення потенційних проблем і пошуку рішень в щоденній роботі.

Одночасно це інструмент для розуміння соціальних процесів. Він дозволяє побачити і порівняти: яким чином і чому політичні, економічні, соціальні та інші фактори впливають на жінок та чоловіків.

Суть ґендерного аналізу – в повному розкритті будь яких наслідків для обох статей (як чоловіків так і жінок), а не в тому, щоб сприяти просуненню чи ослабленню позицій однієї зі сторін.

Ґендерна асиметрія – непропорційна представленість соціальних і культурних ролей обох статей (а також уявлень про них) у різних сферах життя. Джерелом Ґ. а. є прихована дискримінація і панівні в суспільній свідомості патріархальні установки.

Ґендерна демократія – система волевиявлення обох статей (жінок і чоловіків) у громадянському суспільстві як рівних у правах і можливостях, що законодавчо закріплена й реально забезпечена в політико-правових принципах, діях, розбудові суспільних і державних структур. Ґ. д. утверджує рівну суспільну цінність жінок і чоловіків (принцип ґендерного паритету), яка включає рівні права, обов'язки і відповідальність представників обох статей перед суспільством і однієї перед іншою.

Ґендерна дискримінація – це порушення прав людини за ознакою статі, ставлення чи сприйняття людини на основі категорії статі, а не за її індивідуальними якостями.

Ґендерна ідеологія – система ідей і поглядів, понять і уявлень про побудову суспільства, взаємин у ньому різних статей як соціальних груп. Ґендерна ідеологія є конструктивною, оскільки несе нову культуру стосунків між статями заради досягнення соціальних цілей.

Ґендерна нейтральна політика – політика, яка використовує знання ґендерних відмінностей у конкретному контексті для задоволення практичних потреб жінок і чоловіків, має на меті усунення ґендерного розподілу праці та ґендерного розподілу вихідних ресурсів, проте спрямована на відповідних дієвих осіб для досягнення певних цілей.

Ґендерна нерівність – соціальний устрій, за якого соціальні позиції чоловіків і жінок суттєво відрізняються.

Ґендерна рівність – результат відсутності дискримінації тієї чи іншої особи за ознакою її статі. У цьому понятті можна виділити п'ять складових: права, можливості, цінність, ситуація чи наслідки, посередництво.

Ґендерна чутливість – здатність визнавати та підкреслювати існуючі ґендерні відмінності, питання і прояви нерівності та враховувати ці аспекти у стратегіях та діях. Це один з критеріїв оцінки планування змін, проектів, методів дослідження і аналізу. Ґендерна чутливість стосується змін, що плануються, методів, чутливих в ґендерному відношенні, якщо вони враховують існуюче становище жінок і чоловіків, не погіршують становище жінок і чоловіків, сприяють встановленню ґендерного балансу.

Ґендерне планування – означає процес планування програм та проектів розвитку, які є ґендерно-чутливими і які враховують вплив різних ґендерних ролей та ґендерних потреб жінок і чоловіків на цільову громаду чи сектор. Передбачає відбір відповідних підходів з метою вирішення не лише практичних потреб жінок та чоловіків, але й визначення відповідних точок для подолання проблеми нерівних відносин (тобто стратегічні потреби) та підвищення ґендерної чутливості політичного діалогу.

Гендерний баланс – фактичний, або такий, що планується, стан справ, при якому зрівнюється соціальне, економічне, політичне становище чоловіків і жінок. Встановлення гендерного балансу спирається на сукупність ключових показників, серед яких найбільше значення мають рівномірний розподіл доходів, представництво на управлінських та політичних посадах, рівень завантаження при веденні домашнього господарства та громадських справ, досягнутий рівень освіти, рівень захворюваності та тривалість життя.

Гендерний індекс людського розвитку – це встановлені ООН показники, що відбивають становище в країні чоловіка і жінки в таких базових напрямках людського розвитку: можливість вести здоровий спосіб життя та довго жити; можливість отримувати якісну освіту; рівень матеріального добробуту.

Гендерний підхід (гендерний вимір) – ознака політичної культури, властива активній представницькій демократії, яка полягає у врахуванні інтересів різних статей. Суттю гендерного підходу є усвідомлення того, що суспільні явища по-різному впливають на різні статі.

Гендерний розподіл праці/розподіл праці за статевою ознакою – прийнята поведінка у певному суспільстві громаді, яка визначає розподіл праці у продуктивних системах, тобто, коли діяльність, завдання та обов'язки сприймаються як суто чоловічі та жіночі і загалом виконуються відповідно.

Гендерні ролі – зразки поведінки жінок і чоловіків, які ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних з їх статтю; сукупність загальноприйнятих норм і правил поведінки людей в конкретній ситуації. На гендерні ролі впливають вік, клас, раса, етнічна та релігійна належність, географічне, економічне та політичне середовище. Зміни гендерних ролей часто виникають у відповідь на зміну економічних, природних чи політичних обставин, включаючи розвиток. І жінки і чоловіки можуть грати багато ролей у суспільстві.

Гендерні стереотипи – являють собою, як правило, спрощену та стандартизовану концепцію або образ типових соціальних ролей чоловіків та жінок, як вдома, так і в суспільстві. Гендерні стереотипи – це переконання про характеристики, якості та сфери діяльності, які «вважають» прийнятними для чоловіків та жінок, набір норм їхньої поведінки, мотивів і потреб. Це один із видів соціальних стереотипів і зазвичай є стандартизованим, стійким, емоційно-насиченим, ціннісно-визначеним образом.

Гендерно-правова експертиза – аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, винятка або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків.

Більш докладно: http://gendermuseum.com/modules/stop_sx/ssexism01.html

Маскулінність (чоловічість) – система властивостей особистості, які традиційно вважаються чоловічими. Передбачає відповідність власній статевій приналежності, прийняття гендерних стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю

Більш докладно: http://gendermuseum.com/modules/stop_vi/nasilstvo01.html

Позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Продуктивні ролі – ролі, що відіграють як чоловіки так і жінки. Діяльність, що направлена на виробництво товарів та послуг або на продаж чи обмін, або на задоволення потреб родини.

Репродуктивні ролі – це поняття стосується діяльності, необхідної для відновлення робочої сили суспільства та передбачає дітонародження, виховання дітей, догляд за членами родини, наприклад, дітьми, особами старшого віку та робітниками. Ці завдання здебільшого виконуються жінками. Репродуктивна робота є надзвичайно важливою для суспільства, проте дуже рідко сприймається як «справжня робота».

Рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі; рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків.

Сексизм – дискримінація за ознакою статі. Ґрунтується на уявленні про вигадану перевагу моральних, інтелектуальних, культурних, фізичних та інших властивостей у однієї статі стосовно інших. Більш докладно: http://gendermuseum.com/modules/stop_sx/ssexism01.html

Сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

«Скляна стеля» – невидимі і формально не означені бар'єри, які перешкоджають кар'єрному зростанню жінок. Ці перешкоди зумовлені як ґендерними стереотипами про другосортність жінок, обмеженість їх здібностей, так і страхом успіху, який нерідко вражає працюючих жінок.

Стать – сукупність анатомо-фізіологічних ознак організму, які забезпечують продовження роду і дають змогу розрізнити у більшості організмів жіночі і чоловічі особини. С. біологічну визначають такі ознаки: 1) генетичні (набір хромосом); 2) гонадні (репродуктивна функція): у жінок – яєчник та яйцеклітина; у чоловіків – яєчка та сперматозоїди; 3) гормональні (статеві гормони): у жінок естрогени, у чоловіків – андрогени; 4) соматичні (сукупність будови статевих органів і розвиток вторинних статевих ознак). Статеві ролі мають універсальний характер. Більш докладно: <http://gendermuseum.com/museum.html>

Страх успіху – страх лідерства. Проявляється у негативних переживаннях жінок щодо ймовірної негативної оцінки їх результатів з боку соціального оточення. Спричинений низькою самооцінкою і невпевненістю жінок у собі, відсутністю достатньої кількості прикладів для наслідування.

Фемінізм – теоретична основа руху жінок за свої права; громадський рух жінок за визнання рівних прав жінки з чоловіком у всіх сферах політичного, сімейного та громадського життя. Фемінізм з'явився у ХІХ ст., коли було поставлено проблему світового значення – свободи вибору, надання юридичних і фактичних прав жінці нарівні з чоловіком. Це прогресивне явище світового масштабу змінило погляд на світ, наповнивши його змістом демократії, розвитку, справедливості. Протягом двох століть жінки за підтримки прогресивних чоловіків вибороли юридичні права й сьогодні ставлять питання про забезпечення реальних можливостей користування ним. Більш докладно: <http://gendermuseum.com/museum.html>

Фемінізація зайнятості – розширення зайнятості жінок у високооплачуваному секторі економіки; виникнення нових якісних видів зайнятості, які вважаються жіночими, оскільки жінки асоціюються з нижчою оплатою праці, гнучкими і неформальними видами трудової діяльності.

Фемінність (жіночість) – сукупність фізичних, психічних та поведінкових властивостей, яких очікують від жінки в певному соціумі. Відповідно до традиційних поглядів, це високий ступень розвитку рис, протилежних чоловічим (маскулінним): слабкості, пасивності, залежності, підлеглості, емоційності, ніжності, тендітності тощо.

Чоловічі проблеми – ґендерні проблеми є не тільки жіночими, але й всього суспільства. Ґендерні проблеми жінок і чоловіків є різними. Більш докладно: http://gendermuseum.com/modules/mp/mp_01.html

Рекомендовані джерела:

1. Закон України №2866-15 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»
<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>
2. Впровадження ґендерних підходів: практичний посібник. – К., SIDA, Програма рівних можливостей ПРООН
3. Ґендерне законодавство: порівняльний аналіз та коментарі. – К.: ПСП України, 2005
4. Ґендер і ми: інтегрування ґендерного підходу в освіту та виховання: навч. – метод. посібник для шкільної та студ. молоді. – К. : МГО «Школа рівних можливостей», 2009
5. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Ґендерна психологія: Навч. пос. – К.: ВЦ «Академія», 2004
6. Законотворчість: Практичні аспекти впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в діяльності Верховної Ради України – К.: ПСП України, 2005
7. Мельник Т. М. Творення суспільства ґендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з ґендерної рівності. – К., 2010 р.
8. «Ми – різні, ми – рівні»: Основи культури ґендерної рівності: навчальний посібник для учнів 9-10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. – К., 2010
9. Пекинская Платформа действий. Итоговый документ Четвертой Всемирной конференции ООН по положению женщин. – ООН, 1995
http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/womdecl.shtml

Для нотаток

A series of horizontal dotted lines for taking notes, spanning the width of the page.

Форум місцевого самоврядування з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є партнерською ініціативою Асоціації міст України та проекту «Місцевий економічний розвиток міст України» (Проект МЕРМ).

Дана публікація була видана Проектом МЕРМ, що впроваджується Федерацією канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки уряду Канади через Канадське агентство міжнародного розвитку (КАМР). Зміст публікації є виключною думкою ФКМ та не завжди відображає офіційну позицію уряду Канади та КАМР.

